

INVESTITSION KREDIT MUNOSABATLARI VA ULARNING IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI RO'LI

F.U.Umarov

TDIU, "Mintaqaviy iqtisodiyot" kafedrasi dosenti
i.f.f.d. (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18505085>

Investitsion kredit munosabatlari ishlab chiqarish tarmoqlariga kapital oqimini ta'minlash, tadbirkorlikni rag'batlantirish va infratuzilmani rivojlantirish orqali iqtisodiy taraqqiyotni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiyotlar o'sishga intilayotgani sababli, investitsion kredit munosabatlari dinamikasini tushunish siyosatchilar, investorlar va moliya institutlari uchun zarur bo'lib qoladi. Ushbu maqolada investitsion kredit munosabatlari tushunchasi, ularning mexanizmlari va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri o'rganiladi.

Hech kimga sir emaski, tijorat banklarining asosiy faoliyatlaridan biri tadbirkorlik sub'ektlari va jismoniy shaxslarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, aktiv operatsiyalar amalga oshirish va qarz oluvchilarga shartnoma shartlari asosida kreditlar ajratish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, kreditlarni qaytarish hamda kredit portfelining sifati boshqaruv daqqatining markazida turadi. Chunki kredit portfelining sifati bankning moliyaviy barqarorligiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

Banklar faoliyatining ushbu jihatlari biznes bosqichi va moliyaviy davrlardan qat'i nazar dolzarb bo'lib, banklar rahbariyatini muammoli qarzlar bilan ishlash, shu jumladan, muammoli kreditlar tasnifini aniqlashtirish, ularning muammolilik mezonlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va ish strategiyasini tanlashga yangi yondashuvlarni izlashga undaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12- maydagidagi PF-5992-sonli "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmonida moliya bozorida teng raqobat sharoitlarini yaratish, faqatgina bozor talablari asosida kreditlash, banklarning davlat resurslariga bo'lgan qaramligini kamaytirish, kredit portfeli va tavakkalchiliklarni boshqarish sifatini yaxshilash, kreditlash hajmlarining mo'tadil o'sishiga amal qilish, moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash uchun texnologik yechimlarni tatbiq etish mamlakat bank tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari sifatida e'tirof etilgan. Bu esa, kredit mexanizmini takomillashtirish zaruriyatini yuzaga keltiradi. O'z navbatida, kredit mexanizmini takomillashtirishning zaruriy sharti bo'lib, uning elementlari o'rtasidagi aloqadorlikni ta'minlash hisoblanadi.

Shu bilan birga O'zbekistonda investitsion kreditlar samaradorligini oshirish uchun quyidagi strategik yo'nalishlar muhim hisoblanadi: -Raqamli kreditlash tizimini joriy etish – kredit olish jarayonlarini soddalashtirish uchun avtomatlashtirilgan va onlayn platformalar orqali kredit arizalarini ko'rib chiqish tizimini kengaytirish. -Foiz stavkalarini maqbullashtirish –real sektorning imkoniyatlariga mos foiz stavkalarini belgilash orqali kredit olishni rag'batlantirish.-Garov tizimini isloh qilish –intellektual mulk, kelajakdagi daromad yoki sug'urta kafolatlarini garov sifatida qabul qilish mexanizmlarini ishlab chiqish.- Moliyaviy savodxonlikni oshirish –tadbirkorlar va kichik biznes subyektlari uchun investitsion loyihalarni to'g'ri rejalashtirish bo'yicha treninglar o'tkazish.

Shuningdek, tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotlarini takomillashtirish borasida quyidagi yo'nalishlarda chora-tadbirlarni amalga oshirish

maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz: a) tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga taklif etadigan kredit mahsulot va turlari bo'yicha shartlarni aholiga to'liq tushuntirish. b) banklar jismoniy shaxslarga kredit ajratish amaliyotida sun'iy intellektga asoslangan baholash modellaridan foydalanish. c) 2024 yil 1 yanvar holatiga ko'ra, Samarqand viloyatida tijorat banklarining o'tgan yilning mos davriga nisbatan 488 mlrd. so'mlik muammoli kreditlari bartaraf etilib, 728 mlrd. so'm yoki jami kredit qo'yilmalaridagi ulushi 0,5 bandga kamaygan. Ammo o'tgan yilgidan kam bo'lsa-da, muammoli kreditlar ulushi 2,8 foizni tashkil etib turibdi. Umuman, xorijiy banklarning O'zbekistondagi tijorat banklariga investitsiyalar kiritilishida muammoli kreditlarning ulushiga e'tibor qaratilishi, ushbu yo'nalishning salbiy tarafga o'zgarishi investitsiyalar oqimi salmog'ining pasayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni aytish lozimki, tijorat banklaridagi muammoli kreditlarni undirish hamda sifatini oshirishga qaratilgan quyidagi takliflar joriy etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Jumladan, bugungi kunda muammoli kreditlarni undirishda tijorat banklari tomonidan Savdo-sanoat palatasi orqali sudga da'vo arizalari kiritiladi va sudning hal qiluv qarori chiqib, qarz oluvchiga berilgan qo'shimcha muddatlardan so'ng ijro hujjatlari Majburiy ijro byurolariga ijro uchun o'tkaziladi hamda garov mulki «Eauksion» savdolariga chiqarish orqali sotiladi. Garov mulklarining realizatsiya qilinishi uzoq muddat talab etib, tijorat banklarida muammoli kreditlarning uzoq vaqt saqlanib qolishiga sabab bo'ladi. Mazkur yo'nalishni mamlakatimiz tijorat banklari va mikromoliya tashkilotlarida ham joriy etish kreditlar qaytimini jadallashtiradi, muammoli kreditlar undiruvini to'liq qamrab olish imkonini beradi hamda qaytgan resurslarni qayta yo'naltirish tendensiyasini tezlashtirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishda investitsiya kredit munosabatlarining samaradorligi turli misollarda yaqqol ko'rinib turibdi. Masalan, rivojlanayotgan mamlakatlarda kredit olish imkoniyatlarining kengayishi kichik va o'rta korxonalarga (KO'B) faoliyatini kengaytirish, ish o'rinlari yaratish va mahalliy iqtisodiyotni rag'batlantirish imkonini berdi. Aksincha, noadekvat kredit tizimlari innovatsiyalar va o'sishni bo'g'ib, iqtisodiy turg'unlikka olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, investitsion kredit munosabatlarini o'zgartirishda texnologiyaning rolini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Fintech yechimlari kreditga kirishni demokratlashtirdi, bu esa kreditlarni tezroq va samaraliroq qayta ishlashga imkon berdi, ayniqsa kam xizmat ko'rsatayotgan aholi uchun. Ushbu o'zgarish moliyaviy inklyuziyaning kuchayishiga olib kelishi mumkin, bu esa quyi darajada iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

Investitsion kredit munosabatlari iqtisodiy rivojlanish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, kapital mavjudligi va samarali investitsiyalar o'rtasida ko'pri bo'lib xizmat qiladi. O'yin mexanizmlari va dinamikasini tushunib, manfaatdor tomonlar moliyaviy landshaftni yaxshiroq boshqarishi, barqaror o'sishni rag'batlantirishi va kengroq iqtisodiy manfaatlar uchun investitsiya salohiyatidan foydalanishi mumkin. Kredit olish imkoniyatini oshirish, institutlarni mustahkamlash va texnologiyalardan foydalanish bo'yicha doimiy sa'yohatlar global miqyosda iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "Iste'mol krediti to'g'risida"gi 33-sonli Qonuni, 2006 yil.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni. T.: "O'zbekiston", 2022 y.
3. Mamadiyarov Z.T. Raqamli transformasiya jarayonida bank xizmatlarini masofadan ko'rsatishning metodologik aso diss. Avtoreferat, Toshkent-2022. – 78 b.
4. O'tbosarov A.A. University of Business and Science nodavlat oliy ta'lim muassasasi, o'qituvchisi O'zbekiston iqtisodiyoti rivojlanishida chakana kreditlar ajratilish jarayonini baholash masalalari. Экономика и социум" №4(131)-2 2025
5. I.Sharipov, R.Qurbonov. Tijorat banklarining investitsion kreditlar berish amaliyotini rivojlantirish istiqbollari. Iqtisodiy taraqqiyotvatahlil, 2025-yil, aprel
6. Xalilayev J.K. Tijorat banklarida jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish. "Science and Education" Scientific Journal / April 2025
7. Словарь (2004) Финансово-кредитный словарь. Т. 1. –М.: «Финансы и статистика», 2004 г. –С. 470.
8. Lex.uz
9. www.cbu.uz –O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy sayti